

ORTAKÖY CAMİİ KEŞF-İ EVVEL DEFTERLERİ

Selman CAN

Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Sanat Tarihi Bölümü

selmcan@gmail.com

Zeynep TUNÇ

Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü,

Türk Sanatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

zeyneptunc__@hotmail.com

Öz

1848-1854 yılları arasında Sultan Abdülmecid döneminde inşa edilmiş olan Ortaköy Camii, Boğaziçi'nin silüetine damga vuran yapılardan biridir. Büyük Mecidiye Camii olarak da bilinen yapı hakkında bugüne kadar yapılan çalışmalar yeteri kadar arşiv belgeleri kullanılmadığı için eksik kalmıştır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde caminin ilk inşası için hazırlanan iki adet keşif defteri bize yapı hakkında detaylı bilgiler vermektedir. İlk defa bu çalışmada ele alınan defterlerde caminin çeşitli bölümlerine ilişkin tanımlamalar ve harcamalar ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Yapının en önemli sorunlarından birini oluşturan mimarı meselesi de defterlerde kayda geçen bu detaylardan aydınlığa kavuşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ortaköy Camii, Sultan Abdülmecid, Seyyid Abdülhalim Efendi, Keşif Defterleri, Osmanlı Arşivi.

First Construction Notebooks of the Ortaköy Mosque

Abstract

Ortaköy Mosque is one of the buildings that stamps Boğaziçi silhouette. It was built between 1848 and 1854 in the period Sultan Abdülmecid. The studies about the building which is also known as Büyük Mecidiye Mosque has limited information because of not using enough archive documents.

Two notebooks were prepared for the first construction of the mosque, obtained from Premiership Ottoman Archive; give us detailed information about

the mosque. These notebooks are firstly used in this investigation and they give information in great detail about defines of the various regions of the mosque. One of the most important problems of architecture of the building is clarified by using details in the notebooks.

Keywords: The Ortaköy Mosque, Sultan Abdülmecid, Seyyid Abdülhalim Efendi, Exploration Notebooks, Ottoman Archives

Giriş

Boğaziçi'nde, Ortaköy kıyısında denize çıkıntı yapan bir burun üzerine inşa edilmiş olan Ortaköy Camii diğer adıyla Büyük Mecidiye Camii, Sultan Abdülmecid adına inşa edilmiş bir selatin camiidir. 1848 yılında inşasına karar verilen yapı 26 Aralık 1854 Salı günü tamamlanmış, 29 Aralık Cuma günü padişahın katıldığı cuma selamlığının icrasıyla ibadete açılmıştır.¹⁵¹ Kare planlı, kubbe ile örtülü ana ibadet mekânı ve bu yapıya kuzeyden birleşen doğu-batı yönünde yerleştirilmiş hünkâr kasrı ve mektep binalarından oluşan yapı, kasrın birimleri içine yerleştirilmiş zarif minareleri ile Boğaziçi'nin en önemli tarihi mekânlarından birini oluşturur. (Çiz. 1-2) (Foto. 1-2)

19. yüzyılda devlet yönetimi Topkapı Sarayı'ndan ayrılıp Boğaziçi'nde Çırağan Sarayı'na taşınınca cuma selamlıkları için uygun bir caminin yapılması ihtiyacı doğmuş, uzun zamandır harap haldeki Mehmed Kethüda Camii'nin bulunduğu alan bir selatin cami yapımı için uygun bulunmuştur. Ortaköy deresinin denize ulaştığı ve zaman içinde dolan kıyı şeridinde, derenin ıslah edilmesiyle elde edilen alan üzerine inşasına karar verilen Ortaköy Camii'nin yapımı, Sultan Abdülmecid tarafından Osmanlı Devletinin mimari teşkilatı Hassa Mimarları Ocağı'nın devamı olan Ebniye Müdürlüğü'ne verilmiştir.

Hassa Mimarlar Ocağı'nın asli görevleri, başta padişahlar olmak üzere saray ve devlet ileri gelenlerinin yaptıracığı her türlü binanın planlarını hazırlamak ve hazırlanan planın keşfini gerçekleştirerek yapıyı inşa etmektir. Hazırlanan projeler yapının büyüklüğü ve önemine göre başmimar veya onun

¹⁵¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (bundan sonra BOA şeklinde geçecek) MB. 49/88 11 R 1271

Bu belge 1 Ocak Pazartesi (1855) gününe tekabül etmektedir ve cami açılışında yapılan harcamalar vs. kaydedilmiştir. Caminin açılış tarihini net bir şekilde şu ifadelerde görmekteyiz “Ortaköy cami-i şerifinin geçen cuma günü küşadıyla... teşrif-i hümayun sırasında vuku bulan mesarifatın yevmiyesidir.”

görevlendirdiği bir mimar halifesi tarafından inşa edilirdi. Padişahın yaptırdığı binalar için genelde bir maket (mücessem resim) hazırlanır ve huzurunda sergilenerek görüşleri alınırdı (Can, 2010:19). İnşa ve tamirler için gerekli olan malzemenin sağlanması, satın alınması, harcamaların yapılması ve ücretlerin ödenmesiyle muhasebe gibi işlemler şehreminliğin görevi olup; keşif, plan ve inşa işleri mimarbaşı tarafından yürütülmekteydi (Çobanoğlu, 2007:581). 4 Kasım 1831 yılında Hassa Mimarları Ocağı lağvedilip yerine Ebniye Müdürlüğü kurulduğunda Hassa Mimarlar Ocağı'nın görev ve sorumlulukları Ebniye Müdürlüğüne yürütülmeye başlamış ve bu kurumun başına da son hassa başmimarı olan Seyyid Abdülhalim Efendi getirilmiştir. Böylece 1848 yılında yapının inşasına karar verildiğinde ilk keşif, Abdülhalim Efendi başkanlığındaki Ebniye Müdürlüğü bünyesinde bulunan Ebniye Meclisi tarafından oluşturulmuş heyet tarafından yapılmıştır.

Ortaköy Camii'nin inşasına ait ilk bilgileri 24 Ağustos 1848 (24 Ramazan 1264) tarihli Ebniye Meclisi denetiminde gerçekleşen ilk keşif defterinden öğrenmekteyiz. Bu defterde; yapılacak binanın planı ayrıntılı olarak anlatılmış, inşa edilecek bölümler masrafları ile birlikte kaydedilmiştir. Bu plana göre inşa edilecek cami, yanmış olan Mehmed Kethüda Camii'nin harim kısmına denk gelen alan üzerinde, temelleri kargir ve devrin mimari üslubuna uygun olarak tarz-ı nevin (yeni tarzda) ve tek minareli inşa edilecektir. Defterin son sayfasında bulunan mühür Ebniye Meclisine aittir.¹⁵² Ebniye Meclisi kararına göre inşaatın masrafları ayrıntılarıyla birlikte 3,885 kese 314 kuruş olarak hesaplanmıştır. Masraflar Evkaf-ı Hümayun hazinesi tarafından karşılanacaktır ve inşaatın kalfalık/müteahhitlik görevi de Artin Kalfa'ya verilmiştir.¹⁵³ (Foto. 3)

Fakat kargir temelli, tek minareli olarak hazırlanan bu plan bizzat padişah tarafından uygun bulunmamıştır. Caminin, karşı sahilde bulunan Beylerbeyi Camii gibi çifte minareli olarak yapılması istenir.¹⁵⁴ Ayrıca etraftaki bazı dükkânların estetik açıdan uygun olmayacağı ve yeni yapılacak camiye alan temini için satın alınması kararlaştırılır. Caminin bulunduğu alanın zemin özellikleri de göz önüne alınarak yapının tamamının kargir olarak inşa edilmesi gerektiğine karar verilir ve tüm bu kriterler göz önüne alınarak 9 Kasım 1848 (6 Zilhicce 1264) tarihinde ikinci bir keşif yapılır.¹⁵⁵

¹⁵² BOA/ EV.d. 13463 24 N 1264

¹⁵³ BOA/ İ.MSM. 26/703 17 L 1264

¹⁵⁴ BOA/ İ.MVL.142_3939 07 C 1265

¹⁵⁵ BOA/ EV.d.13498 06 Z 1264

Bu defterde ilk keşfe göre planı değişen birimler; plan özellikleri, boyutları ve fiyatları ile birlikte ayrıntılı olarak tarif edilmiştir. Üç sayfadan oluşan defter Ebniye Müdürü Abdülhalim Efendi tarafından kaleme alınmıştır ve onun mührü ile son bulmaktadır. (Foto. 4)

İkinci defterde tamamı kargir ve çifte minareli olarak inşasına karar verilen caminin masrafları alınacak dükkânlar ile birlikte 7550 keseye yükselmiştir. Bu nedenle cami inşasına ait harcamalarda titizlik gösterilmesi önemle vurgulanmış ve işin başına Evkaf Hazinesince bir memur ve maiyetine bir kâtip tayin edilmiştir. İki keşif arasındaki masraf farkı Evkaf Hazinesince karşılanacaksa da o dönemde meydana gelen yangınlardan dolayı bunun mümkün olamayacağı anlaşılır. Meclis-i Vala ve irade-i seniyye kararı ile masrafların Evkaf Hazinesi, Ebniye tertibi ve maliye hazinesince karşılanması uygun bulunur.¹⁵⁶ Yapılan keşfin hemen ardından Ocak 1849 da caminin inşasına başlamıştır.¹⁵⁷

Yapı hakkında detaylı bilgilere ulaştığımız bu iki keşif defteri yapının mimarı hakkında kesin bilgiler vermesine rağmen var olan yayınlarda bu defterler kullanılmadığı için yapının mimarı hakkında ihtilafli görüşler bulunmaktadır.

Araştırmalarda arşiv belgeleri kullanılmadan dönemin diğer yapılarının süsleme özelliklerine bakılarak caminin mimarı “Balyanlardır” şeklinde bir değerlendirmede bulunulmuştur. Ayrıca yapının hangi Balyan tarafından yapıldığı konusunda dahi ortak bir fikir gelişmemiş ve araştırmacılarca; Serkis Kalfa (Balyan)¹⁵⁸, Karabet Balyan¹⁵⁹, Nigoğos Balyan¹⁶⁰, Kırkor Amira Balyan¹⁶¹, Harutyun Serveryan yapının mimarları olarak dile getirilmiştir (Pamukçıyan, 2003:142-143). Harutyun Serveryan hariç yayınlarda mimar olarak dile getirilen bu kişiler elde ettiğimiz arşiv belgelerinin hiç birinde geçmemektedir. Uzun yıllar yapının mimarı olarak Nigoğos Balyanı gösteren Pamukçıyan bir çalışmasında caminin mimarının uzun zamandan beri Nigoğos Balyan olarak bilindiğini fakat bu bilginin yanlış olduğunu aslında caminin

¹⁵⁶ BOA/ İ.MVL.142_3939 07 C 1265, A.MKT.MVL.14_91 15.C.1265, A.MKT.198_51 25 C 1265.

¹⁵⁷ BOA/ EV.d. 13655 03 Ra 1265

¹⁵⁸ Bakınız: (ANONİM, 1940: 81), (ANONİM, 1970: 63).

¹⁵⁹ Bakınız: (ÇELİK, 1998: 114), (ERDENEN, 2003: 54), (ÖGEL, 1992: 272).

¹⁶⁰ Bakınız: (BATUR, 1994: 143), (BATUR, 1998: 168), (BERBEROĞLU, 2010), (ÇELİK, 2003:73), (DENEL, 1982: 34), (EYİCE, 1991: 19), (GÜNDÜZ, 2007: 408), (KUBAN, 2007: 638), (ÖZDEN, 2009: 44), (TUĞLACI, 1981: 198).

¹⁶¹ (BANOĞLU, 1966:67).

mimarının Harutyun Serveryan olması gerektiğini "*Ortaköy Camii'nin mimarının, şimdiye kadar Balyan Nigoğos Bey olduğu zannedilmekteydi.*" sözleriyle belirtmiştir (Pamukçayan, 2003:145).

Kevork Pamukçayan'ın Harutyun Serveryan dediği kişi bir dönem caminin kalfa/müteahhitliğini üstlenmiş olan Artin Kalfa'dır. Artin Kalfa caminin mimarı değil caminin yapımında maaşlı olarak çalışmış bir inşaat kalfası/müteahhididir. Hassa Mimarlar Ocağı kaldırılıp Ebniye Meclisi kurulduktan sonra 19. yüzyılda münakasa (açık eksiltme) adı verilen ihale sistemine geçilmiştir. İhale, kamu kuruluşlarının özel kişiler aracılığıyla yaptırdukları bazı işlerin en uygun fiyatla gerçekleşmesi için başvurdukları bir sözleşme usulüdür. İnşaat işlerinin ihaleleri açık eksiltme (münakasa) yapılarak sabit fiyatla, en az fiyat veren talipliye bırakılırdı. Münakasa usulü, devletçe veya bir kurum tarafından alınacak bir malın yaptırılacak bir işin indirimine konulması anlamında kullanılan bir kelimedir (Şenyurt, 2011:117). Bu sistemde, inşası düşünülen bir yapı, plan ve projeleri Ebniye Müdürlüğünce hazırlandıktan sonra tahmini bir bedel ile ihaleye çıkarılmaktaydı. Belirlenen bedel üzerinden en düşük fiyatı teklif eden mezuniyet pusulasına sahip üstleniciye bir kontrat ile yapılacak iş teslim edilmekteydi. Bu üstleniciler için arşiv kayıtlarında kullanılan terim "kalfa"dır (Can, 2015:427).

Abdülhalim Efendi 5 Aralık 1789 da mimar halifesi olarak göreve başladıktan sonra III. Selim döneminde Mühendisane-i Berr-i Hümayun'da Avrupalı mühendislerden yeni bilgiler edinmiştir. Mühendishane üçüncü halifesi görevindeyken Haliç Tersanesi'nde yapılan yeni havuzun inşasında gösterdiği başarı üzerine Mustafa Ağa'nın yerine 1825 yılında ilk mimarbaşılık görevine atanmıştır (Can, 2010:56-57). 1827-28 yıllarında bir süre İstanbul dışında görevlendirilen mimar 1829 yılında ikinci kez bu görevin başına getirilmiştir. 4 Kasım 1831 yılında Ebniye Müdürlüğü kurulunca bu kurulun başına son başmimar, yeni Ebniye Müdürü sıfatıyla Abdülhalim Efendi getirilir. Sultan II. Mahmud'un ölümünden kısa bir süre önce kendisi ile aynı ismi taşıyan Mühendis Abdülhalim Efendi bu göreve atanırsa da sultanın ölümünden sonra türbesinin yapımı Mühendis Abdülhalim Efendi'ye verildiği için Seyyid Abdülhalim Efendi yeniden Ebniye Müdürü tayin edilir. 1840 yılında Gelibolu Muhassıllığı'na atanır (Can, 2010:57). Bundan sonra ikinci kez 1847 yılında Ebniye müdürü makamına geri dönen Abdülhalim Efendi 8 Mart 1849 da Ebniye Muavinliği kurulduğunda Ebniye Muavini olarak görevine devam etmiş ve 4 Ocak 1855 yılında vefat etmiştir (Can, 2002:59).

Mimarlık kariyeri boyunca; Seraskerlik Binası, Beyazıt Yangın Kulesi, Eski Çırağan Sarayı, Hırka-i Şerif Camii, Arabacılar Kışlası, İstanbul ve Azatlı Baruthaneleri Tamiratları, Kasımpaşa Bahriye Mektebi, Galatasarayı Tıbbiyesi¹⁶² gibi birçok eserlere imza atan Seyyid Abdülhalim Efendi, Ortaköy Camii inşası için hazırlanmış olan keşif defterlerinde bulunan mühürlerinden anlaşıldığı üzere bu yapının da mimarıdır.

Ortaköy Camii'nin İnşaat Keşif Defterlerinde Kayıtlı Birimleri ve Harcamaları

1848 yılında düzenlenmiş olan iki adet keşif defterinden yapının mevcut birimleri olan; temelleri, beden duvarları, örtü sitemi, hünkâr mahfili ve mektebi, son cemaat mahalli, minareleri, minber, kürsü, mihrap ve içerisinde bulunan yazılar ile süslemeler dâhil birçok detayı öğrenmekteyiz.

Temeller

Osmanlı mimarisinde dolgu zemine inşa edilecek yapıların temellerine genellikle suya daha dayanıklı olması sebebiyle meşe veya benzeri dayanıklı ahşaptan kazıklar çakılır, bu kazıklar ızgara denilen yatay bağlantılar ile takviye edilerek temel bu ızgaralar üzerine inşa edilirdi. Ortaköy deresinin denize ulaştığı bölgede yumuşak bir zemin üzerine inşa edilecek Ortaköy Camii'nin temellerinde de bu sistem uygulanmıştır. Ortaköy Camii temelleri için toplam 2501 adet demir başlıklı yeni kazık kullanılmıştır.¹⁶³ Bu kazıkların 1227 adedi¹⁶⁴ harım kısmında, 410 adedi¹⁶⁵ hünkâr mahfili ve minareler kısmında bulunmaktadır. Caminin temellerine çakılan bu kazıklar için darbiye ücreti denilen kazık dikim ücreti ödenmiştir.¹⁶⁶ Geri kalan kazıklardan bir kısmı deniz tarafına, bir kısmı Boğaziçi

¹⁶² Ayrıntılı bilgi için bkz. (Can, 2002), (Can, 2010)

¹⁶³ BOA/ EV.d. 13498 06 Z 1264.

¹⁶⁴ BOA/ EV.d. 13655 03 Ra 1265, EV.d. 13660 10 Ra 1265, EV.d. 13666 01 R 1265, EV.d. 13669 08 R 1265, EV.d. 13670 15 R 1265, EV.d. 13740 22 C 1265, EV.d. 13723 29 R 1265, EV.d. 13726 07 Ca 1265.

¹⁶⁵ BOA/ EV.d. 13744 04 B 1265, EV.d. 13750 11 B 1265, EV.d. 13752 28 B 1265, EV.d. 13755 25 B 1265, EV.d. 13758 02 S 1265

¹⁶⁶ Bu ücret sekiz hafta boyunca ödenmiştir. Bir hafta, birim değeri 40 kuruş olan 88 adet kazık 3960 kuruşa darb edilirken diğer yedi hafta boyunca kazıkların değeri 45 kuruştan hesaplanmış ve dikilen 1106 adet kazık için 50,040 kuruş ödenmiştir. EV.d. 13660 10 Ra 1265, EV.d. 13670 15 R 1265

tarafına ve son cemaat mahalline çakılmıştır.¹⁶⁷ Deniz zeminine çakılan kazıklar meşe kirişli ızgaralar ile takviye edilmiş ve üzerine kumlu halis harç dökülerek bir kat kargir temeller 125,865 kuruşa inşa edilmiştir.¹⁶⁸

Temelleri tamamlanan caminin zemin döşeme malzemesi battal tuğladır. Birinci keşifte tolos kemerli kargir temellerin üzerine döşeme yapılacak zeminin ölçüleri 18 x 18 zira (13.63 x 13.63 m.) ve döşeme kemerlerinin masrafları da 38,720 kuruş olarak hesaplanmıştır. Fakat ikinci keşifte bu ölçüler 17.5 zira (13.26 m.) olarak kaydedilmiştir. 13.26 x 13.26 metrelik alanın tuğla zemininin döşeme masrafı ise 3060 kuruştur.

Birinci keşfe göre temel masrafları;

- Harim temellerine dikilecek kazıklar: 88,800 Kuruş
- Kargir ızgaraları: 29,350 Kuruş¹⁶⁹

İkinci keşfe göre temel masrafları;

- Temellerin kazılması (hafriyesi): 9,360 Kuruş.
- Denize çıkıntı yapan alana yağhaneden üretilmiş 16 zira ölçülerinde, demir külahlı kazıklar: 121,750 Kuruş¹⁷⁰
- Temel kazıkları: 101,250 Kuruş¹⁷¹
- Cami zeminine çakılacak 6 arşın boyunda yenedünya kazıkları: 18,360 Kuruş¹⁷²

Beden duvarları ve Pencereler

Asıl ibadet mekânı olan harim ve hünkâr kasrı birimlerden oluşan Ortaköy Camii'nin beden duvarları kubbe kasnağı hizasına kadar yükselmektedir. Ortaköy Camii'nin beden duvarları ve bölmelerinde küfeki taşı, moloz taş, tuğla vb. malzeme bir arada kullanılmıştır. Bu malzemeler halis harç diye tabir olunan

¹⁶⁷ Bu kazıklar 8 arşın boyunda demir çemberler ile birleştirilmiş yağhane kazığıdır. Yirmi zira mesafede deniz tarafına, on iki zira mesafede Boğaziçi tarafına, yirmi arşın mesafede son cemaat mahalline, dokuz arşın mesafede cami zeminine çakılmış tüm bu işlemler için 244501 kuruş masraf ödenmiştir. BOA/ EV.d. 14135

¹⁶⁸ BOA/ EV.d. 13498

¹⁶⁹ Değeri 100 kuruştan hesaplanan 888 adet kazık kullanılması planlanmıştır. BOA/ EV.d. 13463.

¹⁷⁰ Çakılacak 16 zira ölçülerindeki 487 adet yağhane kazıklarının birim değeri 250 kuruştur.

¹⁷¹ 810 adet temel kazığının birim değeri 125 kuruştur.

¹⁷² Cami zeminine çakılacak 612 adet yenedünya kazığının birim değeri 3 kuruştur.

sabitleyici ile birleştirilmiştir. Caminin küfeki taşından inşa edilen duvarlarının inşası görevini maktuan Taşçıbaşı Ağop ve Taşçıbaşı Eci Kirkor üstlenmiştir.¹⁷³ Duvarların moloz taş ve tuğladan inşa edilen kısımlarında ise Hamamcıbaşı Ohannes görev yapmıştır.¹⁷⁴ Temelden subasman katına yer alan bölüm kesme taş, diğer bölümler küfeki taşından inşa edilmiştir. Beden duvarları geniş pencere açıklıklarıyla bölünmüştür. Alt kat pencereleri son cemaat mahallinin bulunduğu kuzey cephe haricinde diğer üç cephede yer alır. Mihrap duvarında iki adet olmak üzere toplam sekiz adet büyük pencere açıklığı bulunmaktadır. Üst katta ise alt kat pencereleri ile aynı hizada bulunan, her cephede 3'er adet olmak üzere 12 pencere açıklığı yer alır. Zemin pencereleri, pencere sedir ve kürsüleri ve işlemeli başlıklı sütunları küfeki taşı, üzengi ve kemerleri ise tuğla ile örülmüştür. Köşelerde bulunan kule kürsüleri ile iki katlı kulelerin inşasında da küfeki taşı kullanılmıştır. (Foto. 5-6)

Birinci keşfe göre duvar ve pencerelerin masrafları:

- Kargir beden ve bölme duvarları: 125,250 Kuruş
- Cephesi küfekiden pencereleriyle som beden duvarları: 365,700 Kuruş
- Sıvalı pencerelerinin som söveleri: 9,400 Kuruş
- Kemer ve üzengilerin sıvalı tuğla duvarları: 64,000 Kuruş
- Küfeki taşından iki kat som kuleleri: 30,000 Kuruş

İkinci keşfe göre duvar ve pencerelerin masraflar:

- Küfeki taşından, şükufe, arma ve kitabe işlemeli demir kenet ile tutturulan beden duvarlarının yüz taşı inşası: 556,050 Kuruş
- Köşe mahallerinin küfekiden kürsü ve kuleleri inşası: 237,600 Kuruş
- Zemin pencereleri ve sedirlerinin işlemeli başlıklı sütunları: 159,750 Kuruş
- Kemer ve üzengilerin şükufe ve yaprak işlemeli döşemeleri: 30,000 Kuruş
- Zemin pencereleri ve üst kat pencerelerinin saçakları inşası: 49,500 Kuruş
- Battal tuğlasından halis harçlı üzeri malakari kabartma söveli kargir

¹⁷³ Taşçıbaşı Ağop inşaatın ilk 23 haftası yalnız görev yapmış 44. haftadan itibaren 11 hafta boyunca Eci Kirkor ile birlikte çalışmıştır. Sonraki 31 hafta da Ağop görevden ayrılmış ve işi Eci Kirkor üstlenmiştir. BOA/ EV.d. 13740 22 C 1265, EV.d. 13821 13 S 1266, EV.d. 13970 23 C 1266.

¹⁷⁴ BOA/ EV.d. 13764 22 Ş 1265.

üzengi mahalleri inşası: 26,400 Kuruş

- Tuğladan, kabartma sütunlu, kavis kemerli ve şükufe işlemeli pencere sövelerinin inşası: 33,600 Kuruş

Örtü Sistemi

Caminin kare planlı harimini, beden duvarlarına pandantifler aracılığı ile oturtulmuş sağır kasnaklı bir kubbe örtmektedir. Bu kubbe orijinal haliyle günümüze ulaşmamıştır. 1960'larda yapılmış olan restorasyon sırasında tamamen yenilenen caminin bugünkü betonarme çift cidarlı kubbesinin çapı son restorasyon sırasında 13.85 metre olarak kayıtlara geçirilmiştir (Ersen-Koçak, 2014; 370). (Foto. 7)

Caminin inşa edilen ilk kubbesi tuğladır. Horasan harcı ile sıvanmış tuğla kubbenin kasnak duvarı küfeki taşından inşa edilmiştir. Battal tuğladan inşa edilmiş olan kubbenin çap ölçüleri birinci defterde 20 zira (15.16 m.) olarak hesaplanmış, ikinci defterde bu hesap yeniden düzenlenerek 18.5 ziraya (14.01 m.) düşürülmüştür ki bugünkü ölçüler ile arasında 15 cm.'lik bir fark vardır. Aradaki bu fark da Osmanlı döneminde kullanılan zira-i mimarinin¹⁷⁵ günümüz ölçülerine çevrilirken ortaya çıkan mm.'lik ölçüm farklarından kaynaklanmaktadır. İlk inşa edilen kubbenin üst örtüsü kurşun, yaldızlanmış alemi bakırdır.

Birinci keşfe göre örtü sistemi masrafları;

- Battal tuğladan kurşun örtülü kebir kubbesi: 94,200 Kuruş
- Kurşun örtülü diğer kubbeleri (tonozlar): 30,420 Kuruş
- Kebir kubbenin som saçak ve siperi: 24,000 Kuruş
- Yaldızlı alemleri: 8000 Kuruş

İkinci keşfe göre örtü sistemi masrafları;

- Kebir kubbe etrafındaki şükufe işlemeli duvarı: 99,225 Kuruş
- Beden duvarları üzerine battal tuğlasından inşa edilecek kebir kubbesi: 107,400 Kuruş
- Yaldızlı bakır alemi: 6000 kuruş

¹⁷⁵ **Zira-i mimari:** 60 engüşt (60x1.263 cm), 24 parmak (24x31,572 mm), ya da 6 "kabza"lık; 757.728 mm uzunluğundaki arşın türü. Metrik sisteme göre 75,8 cm olarak kabul edilen bu uzunluk ölçüsünün Osmanlı mimarisinde ilk kez ne zaman kullanıldığı bilinmemektedir. (Sönmez, 1997;116)

Hünkâr Kasrı ve Mekteb-i Şerif

Caminin kuzey cephesine doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan hünkâr dairesi yan birimleri ile U planlı bir şema oluşturmaktadır. Hünkâr kasrı bir bodrum kat üzerine inşa edilmiş iki katlı bir yapıdır. Kasrın batı cephesi hünkâr dairesinin bulunduğu alandır ve padişahın kullandığı hünkâr girişi de bu cephededir. (Foto.8-9) Doğu cephesi ise ilk kez bu belgelerde ortaya çıkan bilgiye göre mektep binası olarak inşa edilmiştir. (Foto. 10)

Mektep ve Hünkâr kasrının duvarlarında, temelden itibaren döşemeye kadar olan kısım küfeki taşından inşa edilmiş, geri kalan kısımlarında ise büyük dere tuğlası ve taş birlikte kullanılmıştır.

Birinci keşfe göre hünkâr kasrı ve mektep binalarının masrafları;

- Hünkâr kasrı ve mektebin tuğladan kargir duvarları: 104,400 Kuruş
- Hünkâr kasrının kurşun örtülü kubbesinin iki kat ahşap döşemesi: 59,750 Kuruş
- İki katlı mektep binası: 33,000 Kuruş
- Hünkâr kasrı ve mektebin tuğladan kargir saçakları: 3,120 Kuruş
- Son cemaat mahallinde bulunan, küfeki merdiven inşası: 14,400 Kuruş

İkinci keşfe göre hünkâr kasrı ve mektep binalarının masrafları;

- Hünkâr kasrı ve mektebin temellerine çakılan kazıklar: 47,360 Kuruş
- Som kürsü inşası: 45,225 Kuruş
- Tuğla duvarı: 179,480 Kuruş
- İki katlı bina inşası: 181,125 Kuruş
- Tuğla saçağı: 4,520 Kuruş
- Tuğla siperi: 7,900 Kuruş
- Kargir lağımı: 2100 Kuruş

Son Cemaat Mahalli

Caminin girişindeki dikdörtgen planlı hazırlık mekânından harime geçişte karşımıza çıkan alçak tavalı bölüm, son cemaat mahalli işlevi görmektedir. Klasik son cemaat mahalli formundan uzaklaşmış olan bu bölüm, hünkâr kasrı ile ana ibadet mekânını birbirine bağlar. İki büyük ayak ile ayrılmış kare formlu üç açıklıklı alanın üst katında hünkâr mahfili odaları bulunur. (Foto. 11-12)

Birinci keşfe göre son cemaat mahalli masrafları;

- Son cemaat mahallinin som küfekiden payeleri: 6,000 Kuruş
- Son cemaat mahallinde küfekiden inşa edilmiş tolos kemerli merdivenler: 14,400 Kuruş

İkinci keşfe göre son cemaat mahalli masrafları;

- Son cemaat mahallinin küfekiden inşa edilen kurşun kenetler ile bağlanmış som payelerinin inşası: 22,680 Kuruş
- Tuğladan inşa edilen halis harçla sıvalı payelerin köşe inşası: 4,200 Kuruş

Minareler

Caminin iki adet minaresi hünkâr kasrının doğu ve batı kanadındaki yan birimler içine yerleştirilmiştir. Minarelere, giriş cephesindeki merdivenli platformdan ulaşılır. Küfeki taşının demir kenetler ile tutturularak ızgaralı temellerin hemen üzerine inşa edilen minare kürsüleri dıştan algılanmamaktadır. İlk inşasında gövdeleri yivli olarak inşa edilen minareler 1909 yılında geçirdiği restorasyon sonrası bugünkü şeklini almıştır. Minarelerin inşa görevini götürü usulüyle Taşçıbaşı Eci Epostol ve Taşçıbaşı Oseb üstlenmiştir.¹⁷⁶ Minarelerin altıgen planlı eğrisel formlu birer şerefesi bulunmaktadır. Cami cephelerinde görülen dalgalı form, altı adet volut üstüne oturtulmuş olan şerefe tabanı ve korkuluğunda da izlenmektedir. Volutlerin altında metalden mamul altın yaldızlı işlemeli akantus yaprakları, korkuluklarda da ajurlu çiçek motifleri bulunmaktadır. Klasik külahlardan farklı olan taş külahı alem ile sonlanmaktadır. (Foto. 13)

Birinci keşfe göre minare masrafı;

- Iızgaralı minare temeli inşası: 15,680 Kuruş
- Temeller üzerinde, kurşun kenet ile tutturulmuş küfeki kürsü inşası: 50,000 Kuruş
- Kürsü üzerinde, kurşun kenet ile bağlantılı kademeli gövde inşası: 64,400 Kuruş
- İki kademeli som şerefe tabanı inşası: 5,000 Kuruş
- Demir kenet ve kurşun ile bağlantılı işlemeli korkuluk inşası: 3,875

¹⁷⁶ Belgeden anlaşıldığı üzere Taşçıbaşı Oseb, minare gövdesi, şerefe ve korkuluk inşasını üstlenirken diğer kısımların inşasını Eci Epostol üstlenmiştir. BOA/ EV.d. 15372 03 Ş 1270, EV.d. 14152 04 M 1267.

Kuruş

- Seng-i küfekiden som peteği: 12,250 Kuruş
- Kurşun örtülü külâhı: 5,250 Kuruş
- Bakırdan mamul (yeni tarzda) yaldızlı alemi: 3,000 Kuruş

İkinci keşfe göre minarelerin masrafları

- Yağhaneden mamul kazıkların temellere çakılması: 16,000 Kuruş
- Som kürsü: 140,000 Kuruş
- Som gövdesi: 88,200 Kuruş
- Som şerefe tabanı: 25,200 Kuruş
- Som korkuluk: 8,400 Kuruş
- Som petek: 25,500 Kuruş
- Kurşuni boyalı bakır külâhı: 13,200 Kuruş
- Yaldızlanmış bakır alemi: 6,000 Kuruş

Mihrap, Minber ve Kürsü

Ortaköy Camii'nin mihrap, minber ve vaaz kürsüsü mermerdir. Üzerlerinde somaki sıva bulunmaktadır.

Külâhı ahşap diğer kısımları mermer olan minber-i şerifin yapımını Taşçı Arakil Usta maktuan üstlenmiştir.¹⁷⁷ İsm-i Celal (Allah) ve İsm-i Nebi (Muhammed) ve Çehâr-ı Yâr-ı Güzîn (Dört halife; Ebubekir, Ömer, Osman, Ali) levhaları ile minber üzerinde bulunan Kelime-i Tevhit Sultan Abdülmecid'in imzasını taşımaktadır. (Foto. 14) Mermerden mihrap ve somaki sıvalarını üstlenen kişi ise Taşçı Oseb Ustadır.¹⁷⁸ (Foto. 15) Mihrabın doğusundaki iki pencere arasında duvara dayanan mermer vaaz kürsüsü, çokgen kaide üzerinde dışa doğru kıvrık dört adet volütle sonlanan konsola oturur, tabandan yukarı doğru genişleyen bir yapıya sahiptir (Çelik, 2000:144). (Foto. 16)

Birinci keşfe göre minber, mihrap ve kürsü masrafları:

- Mermerden minber-i şerif ve kürsü: 25,000 Kuruş

İkinci keşfe göre minber, mihrap ve kürsü masraflar:

- Mermerden şükufe işlemeli, cilalanmış ve tezyinli mihrab-ı şerif: 12,500 Kuruş

¹⁷⁷ BOA/ EV.d. 32456 27 S 1270

¹⁷⁸ BOA/ EV.d. 15236 02 N 1270

- Minber-i şerif: 30,000 Kuruş
- Kürsü: 5000 Kuruş

Sonuç

Mehmed Kethüda Camii'nin bulunduğu alan üzerine eski yapının tamamen ortadan kaldırılması sonucu devrin mimari tasarımına uygun olarak 1848 yılında inşasına başlanan Ortaköy Camii hakkındaki yayınlarda yapının inşa tarihi ve mimarı ile ilgili bulunan çelişkiler arşiv kaynakları ile gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır. Uzun yıllardır mimar olarak zikredilen Nigoğos Balyan'ın yapı ile bir alakası olmadığı, yapının mimarının resmi yazışmalarda mührü açıkça görülen Abdülhalim Efendi olduğu ve caminin inşasında kalfa/müteahhit olarak İstefan ve Artin Kalfaların görev yaptığı anlaşılmaktadır. Böylece bahsi geçen keşif defterleri sayesinde yapı hakkındaki önemli bir eksiği tespit etmiş bulunmaktayız.

Yapının plan ve birimlerinin ayrıntılı olarak anlatıldığı bu defterlerden, inşa edilmiş birimlerin işlevleri ve kullanılan malzemelerin türleri ile birlikte dönemi içindeki rayiç bedellerini de öğrenmekteyiz. Bu detaylar yapının inşa sürecini bize açıkladığı gibi yapılacak olan restorasyon çalışmalarına da önemli veriler sunmaktadır.

Caminin temellerinde 2501 adet kazık kullanılmıştır. Yağhane, kozak ağacı ve yeni dünya cinsi demir külahlı bu kazıklar, meşe kirişli ızgaralar ile takviye edilmiştir. Temeller için ikinci keşifte hesaplanan toplam tutar 250,720 kuruştur. 3060 kuruş masrafla inşasına karar verilen harimin zemin döşemesinde battal tuğlası kullanılmıştır.

Toplam maliyeti 1,092,800 kuruş maliyet ile inşasına başlanan cami beden duvarlarında moloz taş, küfeki taşı ve tuğla malzemeler birlikte kullanılmıştır. Bu malzemeler halis harç denilen sabitleyici ile birleştirilmiştir. Duvarların inşasında Taşçıbaşı Ağop, Taşçıbaşı Eci Kirkor ve Hamamcıbaşı Ohannes görev almıştır. 12 adet pencerenin inşasında, pencere sedir ve kürsülerinde küfeki taşı, üzengi ve kemerlerde ise tuğla kullanılmıştır.

Orijinal hali günümüze ulaşmamış olan 18.5 zira' (14.01 m.) çapındaki cami kubbesinin inşasında kullanılan malzeme battal tuğlasıdır. Kasnak duvarı ise küfeki taşından inşa edilmiştir. Üst örtüsü kurşun olan kubbe, bakır bir alemlle taçlandırılmıştır. Örtü sistemi için hesaplanan toplam ücret 212,625 kuruştur.

Hünkâr kasrı ve mektep binalarında döşemeye kadarki kısım küfeki taşından inşa edilmişken diğer kısımlarda büyük dere tuğlası ve taş malzeme

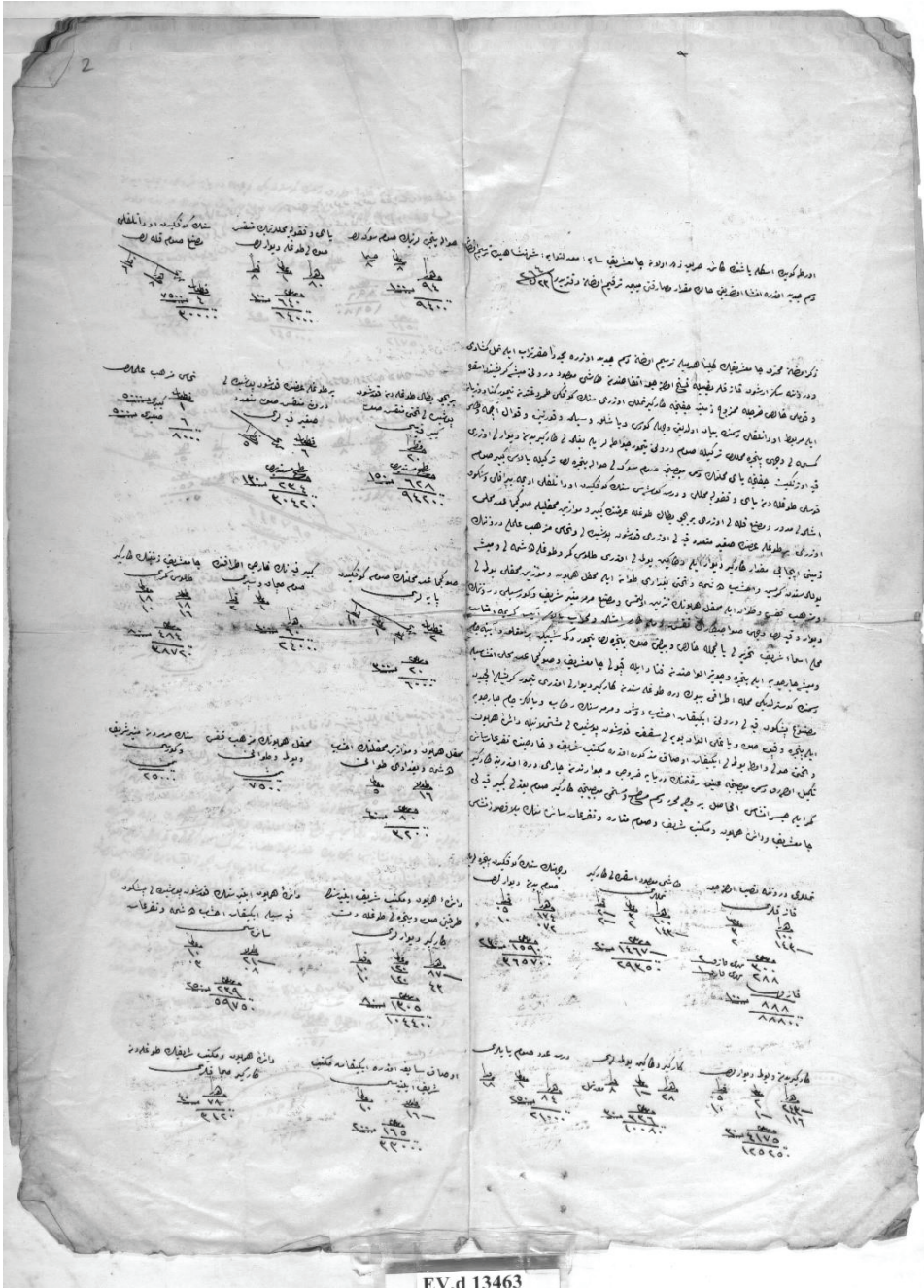
birlikte kullanılmıştır ve maliyeti 467,710 kuruş olarak hesaplanmıştır.

Hünkâr kasrının doğu cephesinin mektep binası olarak işlev görmesi günümüze kadar hiçbir yayında yer almayan önemli bir detaydır. Ortaköy Camii keşif defterlerinden elde ettiğimiz bu detay geç dönem Osmanlı camilerinde hünkâr kasrının işlevlerine yeni bir boyut eklemesi açısından da oldukça önemlidir.

Harime girişte karşımıza çıkan alçak tavanlı son cemaat mahallinin duvarları inşasında küfeki taşı, payelerinde ise tuğla malzeme kullanılmış ve bu malzemeler halis harç ile birleştirilmiştir. Son cemaat mahalli için hesaplanan toplam maliyet ise 26, 800 kuruştur.

Hünkâr kasrı birimleri içine yerleştirilmiş olan ve ilk inşa edildiğinde gövdeleri yivli olarak inşa edilmiş iki adet minarenin inşasında küfeki taşı kullanılmış ve taş malzeme demir kenetler ile sağlamlaştırılmıştır. Külâh örtüsü kurşuni boyalı bakır olan minarelerin iki alemi de bakırdandır ve minarelerin toplam masrafı 302,500 kuruşa mal olmuştur.

26 Aralık 1854 günü tamamlanan cami inşasının ardından 29 Aralık 1854 günü padişahın ve devlet erkânının katıldığı cuma selamlığının icrasıyla cami ibadete açılmıştır.

EV.d 13463

Belge 1: 24 Ağustos 1848 Tarihli İlk Keşif Defteri 1. Sayfa (BOA. EV.d. 13463)

EV.D_13463 24 Ağustos 1848 (24 N. 1264) Tarihli İlk Keşif Defteri 1. Sayfa

Ortaköy'de iskele başında kain harîk-zede olan cami-i şerif saye-i muadeletvâye-i şehinşahide tersim olunan / resm-i cedit üzere inşa olunduğu halde mikdar-ı masarifini mübeyyin terkim olunan defteridir.

Fi 23 şevval sene 264

Zıkr olunan muhterik cami-i şerifin külliyyen hedmiyle tersim olunan resm-i cedit üzere müceddeden hafr-i turab ile temel küşadı / ve derunine sekiz arşun kazıklar nasbiyle fesh olunacak enkazından taşı mevcut deruni meşe kirişinden ızgara / ve kumlu halis harçla memzuç zemine çıkınca kargir temelli üzeri seng-i küfeki tomruğundan demir kened ve zebane / ile merbut avadanlıklı resminde beyan olduğu vechile kürsü ve başlık ve silme ve kornize ve kaval açma ve taş / kesmeli vechi pencere mahallerinin terkiyle som deruni demir civatalar ile bağlamalı kargir beden duvarlı üzeri / kubbe üzengisine çıkınca yay mahallinin resmi mucibince som söğeli sıvalı pencerelerin terkiyle balası kebir som / kavisli tuğladan yay ve kufuliye mahalli ve dört köşesi seng-i küfekiden avadanlıklı oyma yapraklı ve şükufe / işlemeli müdevver ve müsenna kuleli üzeri bir buçuk battal tuğla arzında kebir ve müezzin mahfiliyle son cemaat mahalli / üzeri bir tuğla arzında sağır müteaddid kubbeli üzeri kurşun puşideli ve nühas müzehheb alemlî deruninin / zemini icabı mikdar kargir duvar ile dekakin bölmeli üzeri tolos kemer ve tuğla döşemeli ve meşe / bölmesinden kiriş ve ahşap döşeme ve tahta bağdadi tavan ile mahfil-i hümayun ve müezzin mahfili bölmeli / ve müzehheb kafes ve tavan ile mahfil-i hümayunun tezyin olunması ve müsenna mermer minber-i şerif ve kürsüyle deruninin / duvar ve kubbelerin vechi siva cidarı nakış ve malakari işleme ve mihrab bâlâsı ayet-i kerime ve münasib / mahalli esma-ı şerif tahrirli bil-cümle halis ve beyaz sıvalı pencereleri demir dökme şebeke parmaklık ve ayine cam / ve meşe çârçûbe ile pencere ve ceviz elvahından kanad ile kapulu cami-i şerif ve son cemaat mahalli inşasıyla / resminde gösterildiği mahalle etrafı Büyükdere tuğlasından kargir duvarlı üzeri demir kirişli alçıdan / masnu' peşkun kubbeli deruni ikikat ahşap döşeme ve mermer seng-i rikab ve yalnız cam çârçûbe / ile pencere ve kapulu siva ve yağlı elvan boyalı sakafı kurşun puşideli müştemilatıyla daire-i hümayun / ve tahtı havlu ve oda bölmeli iki kat evsaf-ı mezkure üzere mekteb-i şerif ve haricinde teferruat saire / tekml olunarak resmi mucibince atik rıhtımının deryaya huruç ve civarından cari dere üzerine kargir / kemer ile cisr inşası, elhasıl bervech-i muharrer resm-i musattah ve müsennemi mucibince kargir som yüzlü kebir kubbeli / cami-i şerif ve daire-i hümayun ve mekteb-i şerif ve som minare ve teferruat sairesinin bila kusur inşası.

Temelleri derunine nasb olunacak kazıkları

Devren	Arzan		
100	3		
143,5	2		
Terbi'			
300	Beheri kazık	2	
288	Beheri kazık	1	
Beher	100	Kazık	888
88800			

Kargir beden ve bölme duvarları

Devren	Arzan	Kadden		
243,5	2	5		
116	1,5	10		
Beher	30	Terbi'	4175	
125250				

Sıvalı pencerelerin som söğeleri

Devren	Arzan	Cismen		
94	8	8		
94	Beher	100		
9400				

Bir buçuk battal tuğladan kurşun puşideli tahtı münakkaş sıvalı kebir kubbesi

Kutren 20		
Satih mesnedisi		
Beher	150	628
94200		

Taşı mevcut ızgaralı kargir temelleri

Devren	Arzan	Kadden		
100	3	2,5		
143,5	2	2,5		
Beher	20	Terbi'	1467,5	
29350				

Kargir dekakin bölmeleri

Devren	Arzan	Kadden		
28	1,5	8 (maa temel)		
Beher	30	Terbi'	336	
10080				

Yay ve kufuliye mahallerinin münakkaş sıvalı tuğla duvarları

Devren	Arzan	Kadden		
80	1	8		
Beher	100	Terbi'	640	
64000				

Bir tuğla arzında kurşun puşideli deruni münakkaş sıvalı müteaddid sağır kubbeleri

Kutren 5		Kıtaat 6	
Satih mesnedisi			
Beher	130	234	
30420			

Vechinin seng-i küfekiden pencereleriyle som beden duvarları

Devren	Kadden		
174	5		
72	10		
Beher	230	Terbi'	1590
365700			

Dört aded som babaları

Devren	Arzan	Kadden		
84	1	18		
Beher	84	Terbi'	250	
21000				

Seng-i küfekiden avadanlıklı masnu' som kuleleri

Devren	Kadden		
8	6	Kıtaat	
Beher	7500	4	
30000			

Nühas müzehheb alemleri

Beher	Kıtaat	
5000	Kebiri	1
500	Sağiri	6
8000		

Son cemaat mahallinin som
küfekiden payeleri

Beheri			
Tulen	Arzan	Kadden	Kıtaat
1	1	10	2
Beher	300	Terbi'	20
6000			

Kebir kubbenin harici etrafında
som saçak ve siperi

Devren	Arzan	Kadden
60	1	2
60	Beher 400	
24000		

Cami-i şerif zemininin
kargir tolos kemeri

Tulen	Arzan
18	18
16	10
Beher 80	Terbi' 484
38720	

Mahfil-i hümayun ve müezzın
mahfilinin ahşap döşeme ve
bağdadı tavanı

Tulen	Arzan
16	5
Beher	40
Terbi'	80
3200	

Mahfil-i hümayunun
müzehheb kafes ve bölme
ve tavanı

Cemi'an
7500

Seng-i mermerden minber-i
şerif ve kürsü

Cemi'an
25000

Daire-i hümayun ve mekteb-i şerif
ebniyesinin tarafeyni sıvalı ve pencerele
tuğladan kargir duvarları

Devren	Arzan	Kadden
87,5	20	10
43	20	10
Beher	80	Terbi' 1305
104400		

Daire-i hümayun ebniyesinin kurşun
puşideli peşkun kubbesinin ikikat ahşab
döşeme ve teferruat-ı sairesi

Tulen	Arzan
21,5	10
8	3
Beher	250
Terbi'	239
59750	

Evsaf sabıka üzere iki kat mekteb-i şerif
ebniyesi

Tulen	Arzan
16,5	10
Beher	200
Terbi'	165
33000	

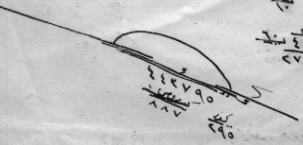
Daire-i hümayun ve mekteb-i şerifin
tuğladan kargir saçakları

Beher	Devren
40	78
3120	

پامستقیف خارجهت صومعه کماله شریف
 از طرف اوردن بودف هفتاد و پنج
 از آن بود که در آن روز
 در آن روز که در آن روز

صومعه کماله شریف	نصف و چهار دایره معونه
۱۶۵۰	۶۰۰
۱۶۵۰	۶۰۰
۱۶۵۰	۶۰۰
۱۶۵۰	۶۰۰

نصف و چهار دایره معونه
 دایره و ربع ساجده
 ۶۰۰

نصف و چهار دایره معونه
 دایره و ربع ساجده
 ۶۰۰

پامستقیف خارجهت صومعه کماله شریف
 از طرف اوردن بودف هفتاد و پنج
 از آن بود که در آن روز
 در آن روز که در آن روز

پامستقیف خارجهت صومعه کماله شریف
 از طرف اوردن بودف هفتاد و پنج
 از آن بود که در آن روز
 در آن روز که در آن روز

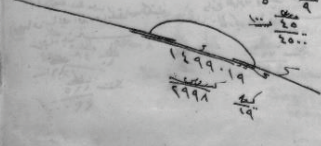
صومعه کماله شریف	نصف و چهار دایره معونه
۱۶۵۰	۶۰۰
۱۶۵۰	۶۰۰
۱۶۵۰	۶۰۰
۱۶۵۰	۶۰۰

نصف و چهار دایره معونه
 دایره و ربع ساجده
 ۶۰۰

نصف و چهار دایره معونه
 دایره و ربع ساجده
 ۶۰۰

نصف و چهار دایره معونه
 دایره و ربع ساجده
 ۶۰۰

نصف و چهار دایره معونه
 دایره و ربع ساجده
 ۶۰۰

Belge 2: 24 Ağustos 1848 Tarihli İlk Keşif Defteri 2. Sayfa (BOA. EV.d. 13463)

EVD_13463 24 Ağustos 1848 (24 N. 1264) Tarihli İlk Keşif Defteri 2. Sayfa

Cami-i şerif haricinden son cemaat mahalline huruç olunacak mahalle tahtı tolos kemerli seng-i küfekiden som nerdiban inşası

Resminde beyan olan mevkiye hafr-i esasıyla tahtı zirada iki aded kazık rekzli ve ızgaralı taşı cedid minare temeli inşası

Tulen	Arzan
16	6
Beher 150	Terbi' 96
14400	

Tulen	Arzan	Umkan
7	7	4
Beher 80	Terbi' 196	
15680		

Temel-i mezkur üzerine seng-i küfeki tomruğundan kurşun kened ile merbut deruni baba bedenli som kürsü inşası

Zikr olunan kürsü üzerine kezâlik seng-i küfekiden kurşun kened ve zebane ile merbut deruni som baba bedenli ve kademeli gövde inşası

Tulen	Arzan	Kadden
5	5	10
Beher 200	Terbi' 250	
50000		

Devren	Arzan	Kadden
8	9	23
Beher 350	Terbi' 184	
64400		

Seng-i küfekiden som avadanlıklı kurşun kened ve zeban ile merbut som masnu' şerefe tabanı inşası

Kezâlik seng-i küfekiden demir kened ve zebane ve kurşun ile merbut vechi avadanlıklı korkuluk inşası

Devren	Kadden
12,5	1,5
Cemi'an	
5000	

Devren	Kadden	--
12,5	1	6
Beher 250	Terbi' 15,5	
3875		

Seng-i küfekiden kezâlik demir kened ve zebaneli deruni serrinden meyilli som peteği

Deruni anasirtından meyilli etrafı sağır serenden? üzeri tahta kaplı kurşun puşideli külâhı

Devren	Kadden
7	7
Beher 250	Terbi' 49
12250	

Devren	Kadden
7	7,5 (nısfen)
Beher 100	Terbi' 52,5
5250	

Nühasdan mamül nev resm müzehheb ve masnu' alemi

Cami-i şerifin resminde gösterildiği vechile taşı cedit kaldırım inşası

Cemi'an
3000

Beheri 4	Terbi' 500
2000	

Tensib olunan mahalle etrafıyla bölmeleri kargir duvarlı üzeri ahşab sakafı deruni taş basamaklı helalar ebniyesi inşası

Kargir çirkab lağımu inşası

Tulen	Arzan
9	5
Beher 100	Terbi' 45
4500	

Beher	Tulen
30	50
1500	

Nakliye ve hammaliye ve ücret-i maune ve alat-ı lazıme-i ebniye ve masarif-ı müteferrika-ı sairesi

136274

1499019

Kuruş 2998 Küsur 19

Cami-i şerif masarifatından hariç olarak resminde gösterildiği vechile deryaya huruç icab iden / som rıhtımın inşasıyla zahrine zahrine turab imlası ve cami-i şerif mezkurun civarında olan / derenin üzerine tarafeyn duvar üzeri tuğladan tolos kemerli cisr inşası.

Som rıhtımı

Zahrinin kargiri

Turab imlası

Devren	Arzan	Kadden
145	1	10
Beher 150	Terbi' 1450	
217500		

Devren	Arzan	Kadden
145	4	10
Beher 25	Terbi' 5800	
145000		

Tulen	Arzan	Kadden
40	10	6
75	5	6
Beher 3	Terbi' 4650	
13950		

Tarafeyni duvarlı üzeri tolos kemerli cisri

Nakliye ve hammaliye ve ücret-i maune ve alat-ı lazime-i sairesi

Tulen	Umkan
45	10
Beher 60	Terbi' 450
28000	

40345**443795**

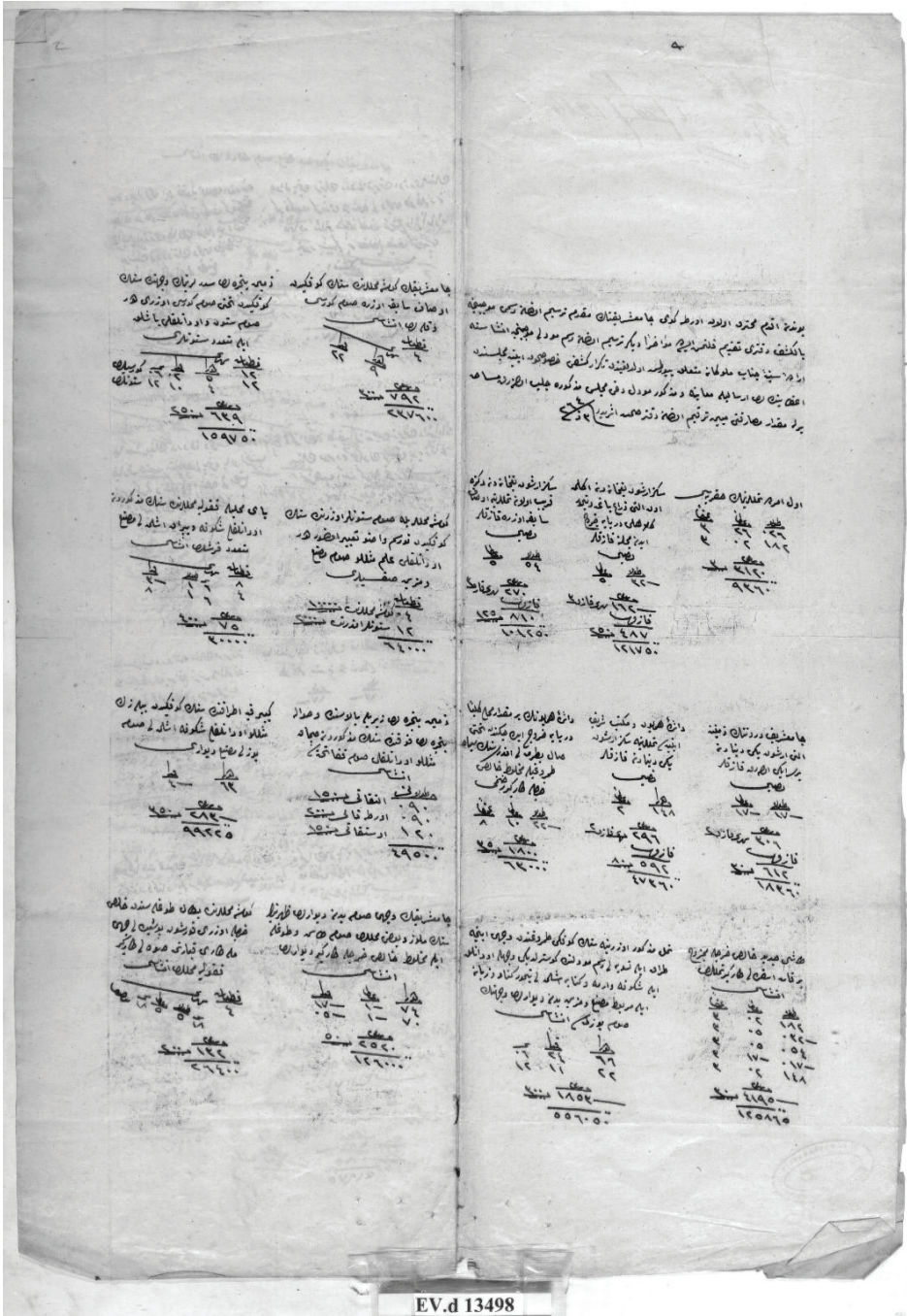
Kuruş 887 Küsur 295

	Kuruş	Küsur
Bend-i evvel teferruatıyla cami-i şerif masarifi	2998	19
Bend-i sani rıhtım ve cesr masarifi	887	295
	3885	314

Ortaköy'de iskele başında kain olub geçende harîk-zede olan camii saye-i miranvaye-i hazret-i şehinşahide / tarz-ı nevin ve resm-i dilnişin üzere tersim olunmuş olan resmi mucibince usul-u mimarine tevfiikan keşf ve hesap olunarak / mikdar-ı masarifati mübeyyin defterinin takdimi beyaz üzerine sadır olan ferman-ı alileri icabından olduğundan meclis-i / acizanemizden halife kullarıyla neccar kalfalarından münasibleri bi'l-irsal tanzim olunan işbu keşif defterinde muharrer esamisi / zirlerine raiç-i vakt ve hale nazaran meclisce vaz'-ı fiyat olunarak ledelhesab resmi mevcudu vechile cami-i şerif / mezkurun masarif-i inşaiyesi iki bin dokuz yüz doksan sekiz kese on dokuz guruş ve tanzim ve tesviyesi / lazımgelen rıhtım ile yapılacak cisr masarifi sekiz yüz seksen yedi kese iki yüz doksan beş guruşu cem'an masarifi / üç bin sekiz yüz seksen beş kese üç yüz on dört guruşa reside olmuş idüğünden camii-i şerif-i mezkurun / resmi mucibince müceddeden inşası ve yahut muhterik cami-i şerifin etraf duvarları te'sir-i ateşden dolayı / pek fenalaşmış idüğünden hey'et-i halis ile i'marı bi'l-keşif yedi yüz kırk kese masarifla / vücuda geleceği anlaşıldığından atikinin tamir ve ihyası şıklarından kangisi tercih ve istihsan / buyurulur ise olvechiyle memur buyurulacak bendeleri yedine mübaşeret suretinin tasdir ve itası mütevakkıf/ emrü irade-i aliyeleri idüğü olbabda ve herhalde emrü ferman hazreti menlehül emrindir.

(Mühür) Meclis-i Ebniye

fi 24 ramazan sene 64 (24 ağustos 1848)

EV.d 13498

Belge 3: 9 Kasım 1848 Tarihli İkinci Keşif Defteri 1. Sayfa (BOA. EV.d. 13498)

EV.D 13498 9 Kasım 1848 (06 Z. 1264) Tarihli İkinci Keşif Defteri 1. Sayfa

Bundan akdem muhterik olan Ortaköy Cami-i Şerifi'nin mukaddem tersim olunan resmi mucibince / ba-keşif defteri takdim kılınmış isede muahharen diğer tersim olunan resm-i modeli mucibince inşasına / irade-i seniyye-i cenab mülükane mütealîk buyurulmuş olduğundan tekrar keşfi hususunun ebniye meclisinden / aza bendelerine irsaliyle muayene ve mezkûr model dahi meclis-i mezkûre celb olunarak mesaha / yerle mikdar masarifatını mübeyyin terkim olunan defter hamt ettirir.

Fi 3 zilhicce sene 264 (31 Ekim 1848)

Evvel emirde temellerinin hafriyesi

Sekiz arşın yağhaneden ikame on altı zira' yığma ve demir külahlı deryaya huruç eden mahalline kazıklar nasbı

Sekiz arşın yağhaneden denize karib olan temellerin evsaf sabıka üzere kazıklar nasbı

Tulen	Arzan	Umkan
26	26	3
182	2	3
Beher 3	Terbi' 3120	
9360		

Tulen	Arzan
32,5	5
Terbi'	
Beher-i kazık 3	162,5
Beher	Kazık
250	487
121750	

Tulen	Arzan
54	5
Terbi'	
Beher-i kazık 3	270
Beher	Kazık
125	810
101250	

Cami-i şerif deruninin zeminine altı arşın yeni dünyadan yerle iki olarak kazıklar nasbı

Daire-i hümayun ve mekteb-i şerif ebniyesi temellerine sekiz arşın yeni dünyadan kazıklar nasbı

Daire-i hümayunun bir mikdar mahal kaliyyen deryaya huruç edeceğinden tahtı sal batırmalı üzeri seng-i siyah tomtuğuyla mahlût halis harçlı kargir rıhtımı

Tulen	Arzan
17,5	17,5
Terbi'	
Beher-i kazık 2	306
Beher	Kazık
30	612
18360	

Devren	Arzan
148	2
Terbi'	
Beher-i kazık 2	296
Beher	Kazık
80	592
47360	

Tulen	Arzan	Umkan
22,5	10	8
Beher 35	Terbi' 1800	
63000		

Taşı cedid halis harçlı memzuc
bir kart ızgaralı kargir
temellerin inşası

Temel mezkûr üzerine seng-i küfeki tomruğundan vechi
ince tarak ile tesviyeli resm-i modelinde gösterildiği
vehile avadanlık ile şükufe ve arma ve kitabe işlemeli
demir kened ve zebane ile merbut masnu' ve müzeyyin
beden duvarları vechinin som yüz taşı inşası

Tulen	Arzan	Umkan
182	2	3
32,5	5	3
54	5	3
17,5	17,5	3
148	2	3
Beher 30	Terbi' 4195,5	
125865		

Devren	Kadden	
66	24	6
22	11	12
Beher 300	Terbi' 1853,5	
556050		

Cami-i şerifin köşe mahallinde seng-i
küfekiden evsaf sabıka üzere som
kürsü ve kuleleri inşası

Zemin pencereleri ve sedirlerinin vechinde seng-i
küfekiden tahtı som kürsü üzeri som sütun ve
avadanlıklı başlık ile müteaddid sütunları

Beheri	Kıtaat	
Devren 9	Kadden 22	4
Beher 300	Terbi' 792	
237600		

Beheri	Kıtaat			
	Devren	Kadden	--	12
Kürsüler	5	2	6	12
Sütunlar	4	10	12	
Beher 250	Terbi' 639			
159750				

Köşe mahalleriyle som sütunlar üzerinde
seng-i küfekiden nev resim ve vahinev tabir
olunur avadanlıklı alem misillu som masnu'
ve müzeyyin saksıları

Yay mahalliyle kufuliye mahallerinde seng-i
mezkureden avadanlıklı şükufe ve yaprak
işlemeli masnu' müteaddid ferşleri inşası

Beher		Kıtaat
10000	Köşe mahallinin	4
2000	Sütunlar üzerinin	12
64000		

Beheri	Kıtaat		
--	Tulen	Kadden	8
6	1	3,5	4
6	1	8	
Beher 400	Terbi' 75		
30000			

Zemin pencereleri ziriyle bâlâsında ve sıvalı pencereler fevkinde seng-i mezkureden saçak misillu avadanlıklı som kafa tahtı inşası

Beher		Tulen
150	İlk katı	90
200	Orta katı	90
150	Üst katı	120
		49500

Cami-i şerifin vechi som beden duvarları zahrinin seng-i moloz ve bazı mahalleri som taş ve tuğla ile mahlut halis harçlı kargir duvarlarının inşası

Devren	Arzan	Kadden
74	1,5	17,5
70	1,5	5,5
Beher 50	Terbi' 2520	
		126000

Kebir kubbe etrafında seng-i küfekiden bilezik misillu avadanlıklı şükufe işlemeli som yüzlü masnu' duvarı

Devren	Kadden
63	4,5
Beher 350	Terbi' 283,5
99225	

Köşe mahallerind battal tuğlasından halis harçlı üzeri kurşun puşideli ciheti malakari kabartma söveli kargir kufuliye mahalleri inşası

Beheri				Kıtaat
--	Tulen	Arzan	--	4
18	5	5	18 (nısfen)	
Beher 200	Terbi' 132			
				26400

EV.D 13498 9 Kasım 1848 (06 Z. 1264) Tarihli İkinci Keşif Defteri 2. Sayfa

Beden duvarları ile kufuliye mahallinin üzerine battal tuğlasından tahtı nasıf kerre resminde kalıplı üzeri halis harçlı kubbe ve kurşun puşideli derununin vechi malakari kabartma şükufeli müsenna kebir kubbesi

Kutren	18,5
	Sath mesnedisi
Beher 200	537
107400	

Nühas müzehheb alemi
Cemi'an
6000

Sıvalı pencerelerinin deruni zirinde üzeri seng-i küfekiden gezinti döşemeli vechi tuğladan saçak misillu silme söve ferşli dairen mâ dâr demir şebeke parmaklıklı tabaka gösteriş inşası

Beher		Devren
150	Gezintisi	70
60	Parmaklığı	70
14700		

Cami-i şerifin deruni vechinde tuğladan kabartma sütun indirmeli pencere bâlâlarında kavis kemerli ve şükufe işlemeli masnu' ve müzeyyin renksiz sövelerin inşası

Devren	Kadden
70	24
Beher 20	Terbi' 1680
33600	

Zikr olunan tabaka gösteriş zirinde dairen mâ dâr seng-i mermerden mahkuk zemini boya? müzehheb ayet-i kerime tahrirleri ve esma-ı şerif yazıları

Cemi'an
20000

Cami-i şerif derunine seng-i mermerden taşçidarı yapraklı ferş ve şükufe işlemeli mücelle masnu' ve müzeyyin mihrab ve minber-i şerif ve kürsü inşası

Mihrab-ı şerif	12500
Minber-i şerif	30000
Kürsü	5000
47500	

Cami-i şerif zemininin halis harçlı battal tuğlasından döşemesi inşası

Tulen	Arzan
17,5	17,5
Beher 10	Terbi' 306
3060	

Son cemaat mahallinin seng-i küfekiden kurşun ve kened ile merbut som müteaddid payeleri inşası

Beheri	Kıtaat
Devren 4	Kadden 10,5
Beher 90	Terbi' 252
22680	

Zikr olunan payeler üzerine tuğladan halis harçlı kargir vechi sıvalı köşeler inşası

Beheri	Kıtaat
Devren 7,5	Arzen 1
Beher 80	Cismen 1
4200	

Mahfil-i hümayunun piriñç müzehheb
ve müzeyyin nev resm kafes inşası

Devren	Kadden
4,5	2
Cemian 5000	

Cami-i şerifin kapısı haricinde tahta rıhtımlı
resmi mucibince mücella mermer sahnılık ve
kademeli nerdiban inşası

Tulen	Arzen	Kadden	
17	5	4,5	Rıhtımı
17	5	-	Mermeri
		Beher	Terbi'
		30	382,5
		120	85
21675			

Cami-i şerifin iki aded müsenna som minareleri inşası

Sekiz arşın yağhaneden
kazıklar nasbı

Beheri		Adet
Tulen 4	Umkan 4	2
Beher- kazık 4		Terbi' 32
Beher	Kazık	
125	128	
16000		

Izgaralı kargir rıhtım

Beheri			Adet
Tulen 4	Arzan 4	Umkan 5	2
Beher 30	Terbi' 160		
4800			

Som kürsüsü

Beheri			Adet
Tulen 4	Arzan 4	Kadden 12,5	2
Beher 350	Terbi' 400		
140000			

Som gövdesi

Beheri		Adet
Devren 7	Kadden 21	2
Beher 300	Terbi' 294	
88200		

Som şerefe tabanı

Beheri		Adet
Devren 14	Kadden 3	2
Beher 300	Terbi' 84	
25200		

Som korkuluğu

Beheri		Adet
Devren 14	Kadden 1,5	2
Beher 200	Terbi' 42	
8400		

Som peteği

Beheri		Adet
Devren 6	Kadden 8,5	2

Kurşuni boyalı nühas puşideli
mükemmel külahı

Beheri		Adet
Devren 5	Kadden 6 (nısfen)	2

Müzehheb nühas alemi

Beher	Adet
3000	2

Beher 250	Terbi' 102	Beher 220	Terbi' 60	6000
25500		13200		

Daire-i hümayun ve müezzin mahfil-i ve mekteb-i şerif ebniyesinin salf-üz zikr temelleri üzerine / vechi seng-i küfekiden som kürsüyle üzeri Büyükdere tuğlasından halis harçla / memzuç tarafeyni sıvalı kargir duvarlı sekisiyle ulyâsı tuğladan peşkun kubbeli / üzeri kurşun puşideli tahtı iki kat Malta taşından döşemeli ve peşkun kubbeler / vechi malakari kabartma ve şükufe ile işlemeli ve doğrama kanad ile kapulu meşeden / çârçûbe ve ayine cam ile pencereli ve nev resm nerdibanlı ve mermer basamak ve tekne ile abdesaneli / bilcümle söğe ve yağlı elvan boyalı müştemilatı tekml daire-i hümayun ve müezzin mahfil-i / ve mahfil-i hümayun ve mekteb-i şerif ebniyesi inşası

Som kürsüsü

Devren	Kadden	
134	2	6
Beher 150	Terbi' 301,5	
45225		

Tuğla duvarı

Devren	Arzan	Kadden
179,5	1	12,5
Beher 80	Terbi' 2243,5	
179480		

İki kat ebniyesi

Tulen	Arzan	
22,5	20,5	-
9	3	6
18	13	-
Beher 250	Terbi' 724,5	
181125		

Tuğla saçağı

Beher	Devren
40	113
4520	

Tuğla siperi

Devren	Kadden	---
113	1	18
Beher 40	Terbi' 197,5	
7900		

Kargir lağımı

Beher	Tulen
30	70
2100	

EV.D 13498 9 Kasım 1848 (06 Z. 1264) Tarihli İkinci Keşif Defteri 3. SayfaDaire-i mezkurun tahta rıhtımlı
mermer kademeli neredibaniCami-i şerif haricinde
havluya kaldırım ferşi

Tulen	Arzan	Kadden	
20	3,5	1,5	Rıhtımı
20	3,5	-	Mermeri
Beher		Terbi'	
30		105	
120		70	
11550			

Tulen	Arzan
30	16
7	26
20	35
15	22,5
12	43
Beheri 4	'Terbi' 2215,5
8862	

Nakliye ve hammaliye
ve ücret-i maune ve
levazımat-ı eşya-ı alat-ı
ebniye ve masarif-ı
müteferrika**144467****3033814**

Kuruş 6067 Kûsur 314

Cami-i şerif mezkurun deryaya huruç iden havluyesinin leb-i deryaya seng-i
siyah tomruğundan / som rıhtım inşasıyla zahrinin imlası ve civarında kain
derenin tarafeynine kargir duvar inşası

Som rıhtımı

Mevcut derenin kadim mecrası terk
olunarak ber mucib-i resm-i mahal
ahire çevirilmek üzere tarafeynine
duvar inşasıNakliye ve hammaliye
ve masarif-ı
müteferrikası

Tulen	Arzan	Umkan
140	5	10
Beher	45	'Terbi' 7000
315000		

Devren	Arzan	Kadden
140	1	3
Beher	30	Beher
420		
12600		

16380**343980**

Kuruş 687 Kûsur 480

	Kuruş	Kûsur
Bend-i evvel cami-i şerif masarifi	6067	314
Bend-i sani deryaya huruç edecek rıhtım masarifi	687	480
	6755	294

Mukaddemce bi-kazaillahi teala muhterik olmuş olan Ortaköy Cami-i Şerifi'nin saye-i inayetvaye-i hazret-i şahanede resm-i nevin ve tarz-ı / dilnişin üzere iki minareli olarak müceddeden inşası mukteza-yı irade-i seniyyeden olduğundan cami-i şerif mezkurun yaptırılmış olan / bir kıta mücessem modeli keşfi tezkire-i seniyyeleriyle emir ve işmar buyurulmuş idüğünden mezkur model ebniye meclisine celb ile bil müşahade / anın üzerine meclisce keşf olunarak tanzim olunan işbu keşif defterinde muharrir esami-i evsaf ve eşkal zirlerine raici vakt ve hale / tatbiken meclisce fiyat vaz olunarak ledelhesab cami-i şerif mezkurun masarif-ı inşaiyesi zir-i yekun defterde murakkam olduğu / vechile altıbin yedi yüz elli beş kese küsur iki yüz doksan dört guruşa baliğ olacağı anlaşılmiş olmağla cami-i şerif / mezburun mezkur-ül mikdar masarifla modeli gibi inşası rehin-i tensib ve tesvib ali buyurduğu halde defter mezkur be-ibaretiha / kalemine kayd olunarak memur buyurulacak bendeleri yedine iktiza iden mübaşeret suretinin tastir ve ita buyurulması babında emrü ferman hazret-i menlehül emrindir.

Fi 6 Zilhicce sene 64 (3 Kasım 1848)

(Mühür) Seyyid Abdülhalim

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- BOA. EV.d..13463 / 24 N 1264 (H), 24.08.1848 (M)
- BOA. İ.MSM.26_703 / 17 L 1264 (H), 16. 09.1848 (M)
- BOA. EV.d..13498 / 06 Z 1264 (H), 09.11.1848 (M)
- BOA. EV.d..13655 / 03 Ra 1265 (H), 27.01.1849 (M)
- BOA. EV.d..13660 / 10 Ra 1265 (H), 03.02.1849 (M)
- BOA. EV.d..13666 / 01 R 1265 (H), 24.02.1849 (M)
- BOA. EV.d..13669 / 08 R 1265 (H), 03.03.1849 (M)
- BOA. EV.d..13670 / 15 R 1265 (H), 10.03.1849 (M)
- BOA. EV. d..13740 / 22 C 1265 (H), 22.05.1849 (M)
- BOA. EV. d..13723 / 29 R 1265 (H), 24.03.1849 (M)
- BOA. EV. d..13726 / 07 Ca 1265 (H), 31.03.1849 (M)
- BOA. EV. d..13734 / 05 C 1265 (H), 28.04.1849 (M)
- BOA. İ.MVL.142_3939 / 07 C 1265 (H), 30.04.1849 (M)
- BOA. A.MKT.MVL.14_91 / 15 C 1265 (H), 08.05.1849 (M)
- BOA. A.MKT.198_51 / 25 C 1265 (H), 18.05.1948 (M)

- BOA. EV. d..13750 / 11 B 1265 (H), 02.06.1849 (M)
 BOA. EV. d..13752 / 28 B 1265 (H), 19.06.1849 (M)
 BOA. EV. d..13755 25 B 1265 (H), 16.06.1849 (M)
 BOA. EV. d..13758 02 Ş 1265 (H), 23.06.1849 (M)
 BOA. EV. d..14135 / 1266 (H), 19.12.1850 (M)
 BOA. EV. d..14152 04 M 1267 (H), 09.11.1850 (M)
 BOA/ EV.d. 32456 27 S 1270 (H), 29.11.1853 (M)
 BOA/ EV.d. 15236 02 N 1270 (H), 29.05.1854 (M)
 BOA/ MB. 49/88 11 R 1271 (H), 01.01.1855 (M)

Diğer Kaynaklar

- AĞIR, Aygül. (1999). “Balyan Ailesi'nin Mimarlığında Palladio İzleri”, EJOS, IV (2001), M. Kies, N. Landman & H. Theunnisses (eds.), *Proceedings of the 11th International Congress of Turkish Art*, Utrecht-The Netherlands, August 23-28, No:3, s.3.
- ANONİM. (1940). “Ortaköy Camii”, *İstanbul Abideleri*, Yedigün Neşriyatı, İstanbul, s.81.
- ANONİM. (1970). "Ortaköy Camii", *Vakıflar Bülteni*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, s.63.
- BANOĞLU, N. Ahmet. (1966). “Aksaray Valide ve Ortaköy Camileri”, *Hayat Tarih Mecmuası*, C.2, S.9,s.67.
- BATUR, Afife. (1994). "Ortaköy Camii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.6, Ana Basım, İstanbul, s.143.
- BATUR, Afife. (1998). “Ortaköy Camii”, *Dünden Bugüne Beşiktaş*, (ed.) Nuri Akbayar, Beşiktaş Belediye Başkanlığı, İstanbul, s.168.
- BERBEROĞLU, Nevin, B. (2010). *Boğazın İncileri Yalı Camileri*, Portakal Basım Matbaacılık, İstanbul.
- CAN, Selman. (2002). *Osmanlı Mimarlık Teşkilatının XIX. Yüzyıldaki Değişim Süreci ve Eserleri İle Mimar Seyyid Abdülhalim Efendi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, İstanbul.
- CAN, Selman. (2010). *Bilinmeyen Aktörleri ve Olayları İle Son Dönem Osmanlı Mimarlığı*, Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İstanbul, s.19.
- CAN, Selman. (2015). Sultan Abdülmecid Dönemi Mimarlık Örgütünün Yapısı ve İşleyişi, *Sultan Abdülmecid ve Dönemi (1823-1861)*, (ed.) K. Kahraman, İ. Baytar, İBB Kültür A.Ş Yayınları, İstanbul, s.427.
- ÇELİK, Gözde. (2000). *İstanbul'da 19. Yüzyıl Abdülmecid Camileri*, İTÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.23.

ÇELİK, Gözde. (2003). "Sultan Abdülmecid Camileri ve Süslemeleri", *Sanat Tarihi Defterleri*, 7, s.73.

ÇELİK, Zeynep. (1998). *XIX. Yüzyıl'da Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.114;

ÇOBANOĞLU, Ahmet Vefa. (2007). "Osmanlılar", *TDVİA*, C.33, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, s.581.

DENEL, Selim. (1982). *Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekânlarda Değişim ve Nedenleri*, ODTÜ. Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, s.34.

ERDENEN, Orhan. (2003). *Lale Devri ve Yansımaları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, s.54.

ERSEN, Ahmet- KOÇAK, Serap T. (2014) "Büyük Mecidiye (Ortaköy) Camii 2011-2014 Restorasyonu", *Büyük Mecidiye (Ortaköy) Camii ve Ortaköy*, (ed.) Baha Tanman, Kuveyt Türk Katılım Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.370.

EYİCE, Semavi. (1991). *Ortaköy Tarih-Sosyal ve Mimari Doku*, Dragon Yayınları, İstanbul, s.19.

GÜNDÜZ, Filiz. (2007). "Ortaköy Camii", *TDVİA*, C.33, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, s.408.

KUBAN, Doğan. (2007). *Osmanlı Mimarisi*, Yem Yayınları, İstanbul, s.638.

ÖGEL, Semra. (1992) "18. ve 19. Yüzyılların Osmanlı Camilerinde Geleneksel Anlama Katkıları", *Semavi Eyice Armağanı- İstanbul Yazıları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, s.272.

ÖZDEN, S. İlhami. (2009). *Geçmişten Günümüze Düünden Bugüne Beşiktaş Camileri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, s.44.

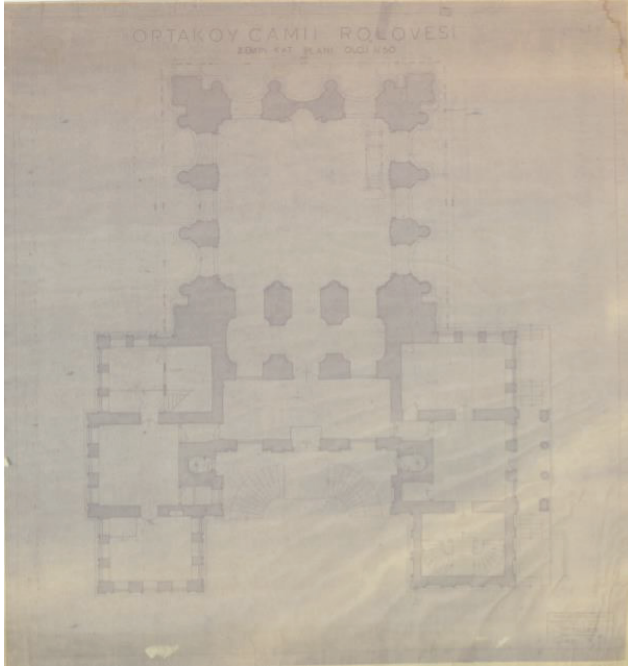
PAMUKCİYAN, Kevork. (2003). *Zamanlar, Mekânlar, İnsanlar, III*. Aras Yayıncılık, İstanbul, 137-145.

SÖNMEZ, Neslihan. (1997). *Osmanlı Dönemi Yapı ve Malzeme Terimleri Sözlüğü*, Yem Yayınları, İstanbul, s.116.

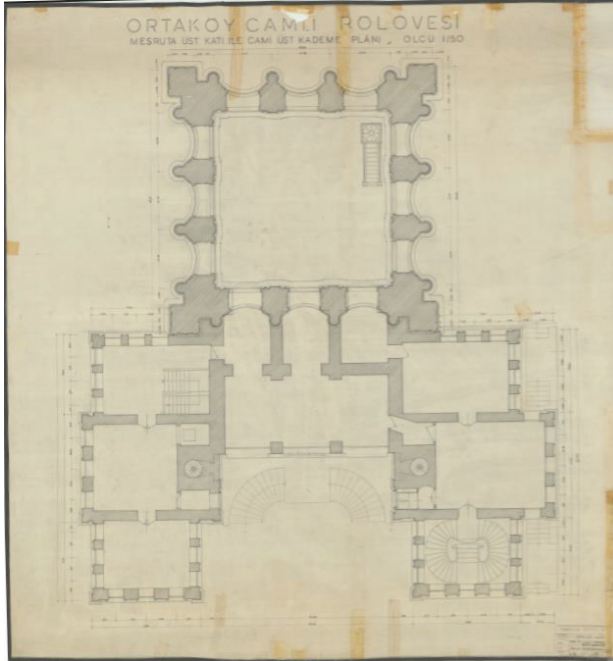
ŞENYURT, Oya. (2011). *Osmanlı Mimarlık Örgütlenmesinde Değişim ve Dönüşüm*, Doğu Kitabevi, İstanbul, s.117.

TUĞLACI, Pars. (1981). *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi*, İnkılap ve Aka Yayınları, İstanbul, s.198.

YAZICI, Nurcan. (2007). *Osmanlılar 'da Mimarlık Kurumunun Evrimi ve Tanzimat Dönemi Mimarlık Ortamı*, MSGSÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Çiz. 1: Ortaköy Camii Zemin Kat Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü)

Çiz.2: Ortaköy Camii İkinci Kat Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü)

Foto. 1: Ortaköy Camii, Genel Görünüş

Foto. 2: Ortaköy Camii Ana Giriş Cephesi

Foto. 3: Ebniye Meclisi'nin Mührü
EV.d. 13463

Foto. 4: Seyyid Abdülhalim Efendi'nin
Mührü EV.d. 13498

Foto. 5: Ortaköy Camii, Beden
Duvarları ve Pencereleri

Foto. 6: Ortaköy Camii, Beden
Duvarları ve Pencereleri

Foto. 7: Ortaköy Camii Kubbesi

Foto. 8: Ortaköy Camii, Hünkâr Dairesi ve Hünkâr Girişi

Foto. 9: Ortaköy Camii, Hünkâr Dairesi 2. Kat

Foto. 10: Ortaköy Camii, Doğu Cephesi Mektep Binası

Foto. 11: Ortaköy Camii Son Cemaat Mahalli

Foto. 12: Ortaköy Camii Son Cemaat Mahalli

Foto. 13: Ortaköy Camii Minareleri

Foto. 14: Minber-i Şerif

Foto. 15: Mihrab-ı Şerif

Foto. 16: Kürsü